

Autoreferat

dotyczący działalności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej

1. Imię i nazwisko:

Magdalena Żemojtel-Piotrowska

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe z podaniem nazwy, miejsca i roku uzyskania oraz tytuł rozprawy doktorskiej:

2012	Studium Podyplomowe Menadżer Badań Naukowych i Prac Rozwojowych, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie
2006	doktor nauk humanistycznych w zakresie psychologii, Instytut Psychologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, rozprawa doktorska pt. <i>Narzekanie i roszczeniowość a spostrzeganie świata społecznego.</i>
2002	Podyplomowe Studium Pedagogiczne, Politechnika Gdańska, Gdańsk
2001	magisterium w zakresie psychologii, Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański, praca magisterska pt. <i>Lęk i fascynacja śmiercią – Konstrukcja Skali Lęku i Fascynacji śmiercią.</i>

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

2007-obecnie adiunkt w Zakładzie Psychologii Organizacji i Ekonomicznej (od 2010 roku, 2007-2010: Zakład Psychologii Społecznej), Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański

4. Wskazanie osiągnięcia naukowego wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki:

Za główne osiągnięcie naukowe, zgodne z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.) uznaję opracowanie trójczynnikowego modelu roszczeniowości w ujęciu psychologicznym wraz z analizą przyczyn, korelatów i konsekwencji roszczeniowości w ujęciu międzykulturowym.

a) Tytuł osiągnięcia naukowego:

Ujęcie roszczeniowości w perspektywie psychologii międzykulturowej.

b) Autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa:

Magdalena Żemojtel-Piotrowska, *Psychologiczne wyznaczniki i konsekwencje roszczeniowości w perspektywie (między)kulturowej*. Warszawa 2016: Wydawnictwo Naukowe Scholar. ISBN: 978-83-7383-819-2. (s. 317)

Recenzenci: prof. dr hab. Krystyna Skarżyńska; dr hab. Mariola Łaguna, prof. KUL.

c) Omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Celem naukowym pracy wskazanej jako osiągnięcie habilitacyjne jest propozycja i weryfikacja trójczynnika modelu roszczeniowości wraz z określeniem psychologicznych uwarunkowań i skutków roszczeniowości w kontekście polskim oraz w perspektywie międzykulturowej. Zainteresowanie badawcze tematem roszczeniowości jest kontynuacją moich zainteresowań z okresu przygotowywania pracy doktorskiej poświęconej zjawisku kultury niezadowolenia. Badania prowadzone w trakcie doktoratu uświadomiły mi z jednej strony znaczenie kontekstu kulturowego w analizowaniu zjawisk społecznych, z drugiej – konieczność pogłębienia krajowego rozumienia roszczeniowości i włączenia polskich badań w prace głównego nurtu. Taką konieczność sygnalizowała jako pierwsza Maria Lewicka (Lewicka, 2001, 2004, 2005), jednak sama z wyboru skoncentrowała się na roszczeniowości ujmowanej zgodnie z polską tradycją badawczą – jako nadmiernego oczekiwania obywateli wobec państwa. Jej teoretyczne analizy dotyczące zjawiska roszczeniowości wpisują się mocno w nurt sprawiedliwości społecznej. Równie ważne są prace polskich socjologów – Marka Ziółkowskiego, Jadwigi Koralewicz, czy Jana Krężlewskiego, analizujące mechanizmy wysuwania roszczeń oraz charakterystykę mentalności egoistyczno-rozszczeniowej, zwłaszcza w kontekście funkcjonowania w państwie socjalistycznym i w okresie transformacji systemowej.

Badania nad roszczeniowością mają stosunkowo długą tradycję w psychologii – pierwsze analizy tego zjawiska można odszukać w pracach Zygmunta Freuda (1916) na temat pacjentów narcystycznych i ich nadmiernych oczekiwań. Bardziej systematyczne badania datują się od czasu opisanego narcystycznego zaburzenia osobowości przez Roberta Raskina i Calvina Halla (1979, także Raskin, Terry, 1988) oraz Roberta Emmons (1988) i uwzględnienia przez nich w *Narcissistic Personality Inventory* (NPI) skali roszczeniowości. Taka operacjonalizacja zjawiska (jako nadmiernych oczekiwań powiązanych z narcyzmem) zdominowała na długo sposób myślenia o roszczeniowości w psychologii osobowości i

klinicznej. Równolegle, począwszy od prac Stacy'ego Adamsa (1963), Melvina Lerner (1980) oraz Normana Feathera (1999, 2003), rozwijało się rozumienie roszczeniowości jako zjawiska przejawiającego się w formułowaniu oczekiwań wobec innych w kontekście zasługiwania na określony rezultat działania (na przykład zapłaty za wykonaną pracę). Wspomnianych badaczy interesowało nie tyle to, jak formułowanie oczekiwań wiąże się z osobowością co raczej to, jakie reguły sprawiedliwości stają się ich podstawą. Nurty te w zasadzie do początku XXI wieku rozwijały się w całkowitej izolacji, aż do czasu teoretycznej analizy Feathera (2003) na temat pojęcia „*entitlement*” (poczucia uprawnienia do czegoś) i „*deservingness*” (poczucia zasługiwania na coś) oraz bardzo ważnej pracy W. Keitha Campbella i wsp. (2004), którzy wprowadzili pojęcie roszczeniowości psychologicznej, łączącej z założenia oba podejścia – społeczne i narcystyczne (subkliniczne). Jednak przez cały czas prace te właściwie nie inspirowały krajowych badaczy roszczeniowości (poza naszym zespołem). W 2009 roku ukazała się książka Jean Twenge i W. Keitha Campbella „*Narcissistic epidemic. Life in the age of entitlement*”, która ugruntowała rozumienie roszczeniowości jako zjawiska występującego w zdrowej części populacji, jednak powiązanej z nierealistycznymi oczekiwaniami płynącymi z wielkościowego narcyzmu. Skutkiem zacięcia popularyzatorskiego Jean Twenge roszczeniowość zaczęto utożsamiać z nierealistycznymi oczekiwaniami charakteryzującymi Millenialsów i „*generation me*”. Obecnie badania nad roszczeniowością zdają się być zdominowane przez nurt narcystyczny, choć pojawiają się warte odnotowania próby systematyzacji rozumienia tego zjawiska. Szczególnie wartościowa jest pod tym względem analiza pojęcia roszczeniowości dokonana przez Edwarda Tomlinsona (2013), przeprowadzona na gruncie psychologii zarządzania. Postuluje ona konieczność wypracowania jednej spójnej koncepcji w badaniu roszczeniowości.

Prezentowany w monografii habilitacyjnej program badawczy uwzględnia aktualny stan wiedzy na temat roszczeniowości i stanowi autorską próbę integracji różnorodnych podejść badawczych. Program ten opiera się na kilku podstawowych założeniach: o wielowymiarowości zjawiska roszczeniowości, o kluczowym znaczeniu interesu własnego w formułowaniu oczekiwań wobec innych; o jego zróżnicowanym podłożu motywacyjnym – wynikającym zarówno ze sprawczości (aktywne formułowanie oczekiwań wobec innych) jak i wspólnotowości (budowanie oczekiwań na poczuciu powiązań z innymi i pozytywnej współzależności) oraz o różnym stopniu adaptacyjności przekonań roszczeniowych. W ramach programu badawczego sformułowałam pięć głównych problemów dotyczących natury zjawiska roszczeniowości:

- (1) Czy jest to zjawisko jedno- czy wielowymiarowe?
- (2) Na ile jest to cecha osobowości, a na ile utrwalony system przekonań (z towarzyszącą mu tendencją behawioralną)?
- (3) Jakie są uwarunkowania roszczeniowości? Na ile zależy ona od uwarunkowań kulturowych, takich jak wizja świata społecznego i wartości?
- (4) Jakie są skutki roszczeniowości, a zwłaszcza na ile jest ona korzystna lub szkodliwa dla osoby roszczeniowej?
- (5) Czy jest to zjawisko specyficzne kulturowo czy uniwersalne?

Postanowiłam także zbadać wyznaczniki i korelaty roszczeniowości na poziomie makrosocjalnym w celu odpowiedzi na pytanie o kontekst kulturowy, jaki sprzyja rozpowszechnieniu postaw roszczeniowych. Testowałam tu dwie opozycyjne hipotezy wyprowadzone z analizy wcześniejszych badań: adaptacyjną (skutek adaptacji do trudnych warunków gospodarczych, politycznych i ekologicznych) i indywidualizacyjną (skutek rosnącej indywidualizacji i koncentracji na interesie własnym).

Monografia składa się z jedenastu rozdziałów. Pierwsza część książki prezentuje badania zrealizowane głównie w Polsce, choć tam gdzie było to możliwe, przeprowadziłam porównania z wynikami badań nad roszczeniowością uzyskanymi przez badaczy w różnych częściach świata, głównie anglojęzycznego. W rozdziale pierwszym przedstawiłam najważniejsze koncepcje zagraniczne i polskie dotyczące roszczeniowości. W rozdziale drugim przedstawiłam własną propozycję ujmowania roszczeniowości jako trzech wymiarów: roszczeniowości aktywnej, biernej i odwetowej, oraz opisałam właściwości psychometryczne skali do pomiaru zjawiska. Spośród wyznaczników roszczeniowości uwzględniłam zmienne demograficzne (rozdział 2), temperamentalne i osobowościowe (rozdział 3), mentalnościowe (rozdział 4) i sytuacyjne (rozdział 5). Przeanalizowałam także skutki roszczeniowości – jej wpływ na relacje społeczne w bliskich związkach i w środowisku pracy (rozdział 6) oraz związki z subiektywnym dobrostanem (rozdział 7) i poglądami politycznymi (rozdział 8). W rozdziałach 9 i 10 przedstawiłam wyniki badań pochodzące z dwóch prowadzonych pod moim kierunkiem projektów międzynarodowych: „Roszczeniowość a wartości”, zrealizowanego w latach 2010–2012 w 28 krajach, oraz „Roszczeniowość a dobrostan”, prowadzonego w 42 krajach, począwszy od 2014 roku. Rozdział 9 zawiera przegląd wyników badań międzykulturowych z poziomu indywidualnego, natomiast rozdział 10 prezentuje analizy na poziomie krajowym. W rozdziale 11 podsumowałam wyniki badań własnych, odpowiadając na pytania o realność i uniwersalność kulturową zakładanych trzech wymiarów

roszczeniowości, o ich status jako zmiennych osobowościowych, o wyznaczniki i skutki roszczeniowości, wreszcie o adaptacyjność czy nieadaptacyjność tego zjawiska.

Teoretyczne podstawy trójczynnikowego modelu roszczeniowości przedstawione w monografii oraz prezentowane w niej wyniki badań stanowią podsumowanie i systematyzację prac opublikowanych w *Rocznikach Psychologicznych*, *Polskim Forum Psychologicznym*, *Studiach Psychologicznych*, *Psychologii Społecznej*, *Journal of Social Research and Policy*, *Health Psychology Report*, *Current Issues in Personality Psychology*, *International Journal of Psychology*, *Czechoslovak Psychology (Ceskoslovenska Psychologie)* oraz *European Journal of Psychological Assessment*. Są to publikacje wieloautorskie, których w zdecydowanej większości (poza jedną) jestem głównym autorem (zgodnie z wykazem publikacji prezentujących dorobek naukowy). Współautorem pierwszej wersji modelu roszczeniowości jest Jarosław Piotrowski, natomiast dalszy rozwój badań nad zjawiskiem był inicjowany i realizowany pod moim kierownictwem – w szczególności dotyczy to dwóch projektów międzynarodowych. W badaniach przedstawionych w monografii brało dotychczas udział blisko 20 000 osób z 44 krajów łącznie. Część wyników badań została opublikowana wyłącznie w monografii – dotyczy to badań nad wpływem wykluczenia społecznego, zagrożenia interesu własnego, sprawowania władzy i sposobów definiowania ja na poziom postaw roszczeniowych. Ze względu na cel monografii – systematyzację wyników badań, prezentację modelu teoretycznego, integrację stanu wiedzy na temat zjawiska roszczeniowości – zrezygnowano w niej ze sztywnego podziału na część teoretyczną oraz wyniki badań własnych. Jednym z powodów takiej decyzji jest znaczne rozproszenie wiedzy na temat roszczeniowości, a podział na część teoretyczną i badawczą utrudniłoby lekturę tekstu.

Trójczynnikowy model roszczeniowości odwołuje się do trzech tradycji badań nad roszczeniowością – nurtu narcystycznego, nurtu sprawiedliwości społecznej oraz nurtu krajowego. Zaproponowano w nim obecność trzech czynników roszczeniowości – aktywnej, biernej i odwetowej. **Roszczeniowość aktywną** zdefiniowano jako koncentrację na interesie własnym wraz z tendencją do obrony swoich praw, **roszczeniowość bierną** – jako koncentrację na interesie grupowym, opartą na założeniu o obligacjach jednostek i instytucji państwowych wobec grupy własnej; **roszczeniowość odwetową** – jako ochronę własnego interesu w sytuacji jego naruszenia, powiązaną z trudnością w wybaczeniu doznanych krzywd. Te trzy aspekty powinny być traktowane jako trzy czynniki, o równym znaczeniu i o wspólnym korzeniu: formułowaniu oczekiwań wobec innych w wyniku kierowania się interesem własnym – indywidualnym lub grupowym. Nie stanowią one syndromu, ponieważ

ich korelacje nie są na tyle silne, by uznać, że muszą ze sobą bezwzględnie współwystępować (choć na ogół roszczeniowość aktywna koreluje pozytywnie z bierną i odwetową). Natomiast możliwe jest opisanie każdej osoby na trzech wymiarach roszczeniowości i tworzenie profili postaw roszczeniowych. Ma to znaczenie nie tylko teoretyczne, ale także praktyczne – profile postaw roszczeniowych wydają się być charakterystyczne dla osób o różnym statusie socjoekonomicznym oraz kraju pochodzenia.

W monografii przedstawiono dwa modele związane z wyjaśnieniem zjawiska roszczeniowości. Pierwszy, na poziomie jednostkowym, dotyczył wyznaczników oraz skutków roszczeniowości, uwzględniając wieloczynnikowość tego zjawiska. Wśród wyznaczników roszczeniowości uwzględniono zmienne: demograficzne, osobowościowe, mentalnościowe i sytuacyjne. Wśród jej skutków: poznawcze, afektywne i behawioralne. W ramach skutków behawioralnych skoncentrowano się na relacjach interpersonalnych z uwagi na to, że roszczeniowość przejawia się w relacjach z innymi, co znajduje także swoje odzwierciedlenie w liczbie badań nad tym zjawiskiem – zdecydowana ich większość dotyczy związków intymnych i funkcjonowania w miejscu pracy. Z tego względu te właśnie obszary relacji społecznych stały się przedmiotem badań prezentowanych w monografii.

Wielowymiarowość roszczeniowości

Wyniki badań naszego zespołu jednoznacznie wskazują na to, że roszczeniowość jest zjawiskiem wielowymiarowym. W celu weryfikacji tego założenia posłużyłam się własną metodą kwestionariuszową (publikacja w *Rocznikach Psychologicznych*, 2009, we współautorstwie z J. Piotrowskim, część B wykazu MNiSW; wersja międzynarodowa opublikowana w *European Journal of Psychological Assessment*, 2015, we współautorstwie m.in. z J. Piotrowskim, J. Cieciuchem, R. Calogero, A. Van Hielem i in., część A wykazu MNiSW). W monografii zaprezentowałam wyniki analiz confirmacyjnych dla wersji 15-pozycyjnej skali. Zarówno model trójczynnikiowy (oparty na trzech wzajemnie skorelowanych czynnikach tożsamy z wymiarami roszczeniowości aktywnej, biernej i odwetowej) jak i model podwójnie czynnikowy (zakładający obecność czynnika ogólnego i jednoczesne występowanie trzech czynników specyficznych, odpowiadających założeniom teoretycznym) okazały się dobrze dopasowane do danych. Model trójczynnikiowy został następnie potwierdzony na danych pochodzących z prób studenckich w 28 krajach. Wyniki badań korelacyjnych uzupełniły wspomniane analizy psychometryczne, które same w sobie nie mogą być rozstrzygające dla pytania o wielowymiarowość zjawiska.

Trzy zakładane w modelu trójczynnikiowym wymiary roszczeniowości wykazywały odrębne związki z licznymi zmiennymi zewnętrznymi, takimi jak cechy osobowości w

modelu Wielkiej Piątki, cechy Ciemnej Triady (makiawelizm, narcyzm, psychopatia), samoocena, wartości, czy dobrostan psychologiczny. Analizę odrębności psychologicznej trzech wymiarów roszczeniowości dopełniły wyniki badań eksperymentalnych oraz zbadanie znaczenia tych wymiarów dla satysfakcji ze związku romantycznego, reakcji na zdradę oraz zachowań organizacyjnych (obywatelskich i kontrproduktywnych).

Roszczeniowość jako cecha osobowości czy utrwalony system przekonań?

To pytanie badawcze ma fundamentalne znaczenie dla rozważań na temat natury roszczeniowości. Stanowi ona obiekt zainteresowania psychologów społecznych i psychologów osobowości. W ramach tego szerokiego podziału można wskazać na prace dotyczące psychologii kulturowej, zarządzania i organizacji, klinicznej, czy relacji interpersonalnych. Poza psychologią roszczeniowość interesuje także socjologów, prawników czy przedstawicieli nauk ekonomicznych. Z tego powodu trudno wypracować jedno spójne rozumienie tego zjawiska, a podjęta w monografii próba usystematyzowania ogromu nagromadzonej wiedzy może wydawać się karkołomnym wyzwaniem.

Pierwszą próbę zintegrowania badań nad roszczeniowością prowadzoną w obu nurtach (tj. społecznym i osobowości) podjął W. Keith Campbell i wsp. (2004). Mimo że autorzy nie zakładali jej wielowymiarowości, najnowsze badania wykazały, że osoby roszczeniowe tworzą dwie osobne grupy, które nazwano emocjonalnie stabilnymi oraz podatnymi na zranienie (Crowe i in., 2016). Teoretyczną próbę systematyzacji wiedzy o roszczeniowości podjął z kolei Edward Tomlinson (2013), który zaproponował odróżnienie cechy roszczeniowości od przekonań roszczeniowych. Jednak dotychczas nie podejmowano próby ustalenia statusu roszczeniowości na drodze empirycznej, przyjmując po prostu *a priori* albo założenie o tym, że jest to cecha osobowości (np. Campbell i wsp. 2004), albo że jest to utrwalony system przekonań (np. Feather, 2003). Ponieważ celem mojej pracy była integracja obu podejść w jednym modelu uwzględniającym różne aspekty roszczeniowości postanowiłam zweryfikować status psychologiczny każdego z nich. W tym celu przeanalizowałam związki trzech wymiarów roszczeniowości ze zmiennymi osobowościowymi (w tym – temperamentem), mentalnościowymi i poznawczymi (wizją świata społecznego, stosunkiem do systemu politycznego) oraz sprawdziłam w jaki sposób natężenie trzech czynników zmienia się pod wpływem czynników sytuacyjnych. Przyjęłam założenie, że cechy osobowości są względnie stabilne w czasie, wykazują silne związki z podstawowymi cechami osobowości i temperamentu, są uniwersalne kulturowo a ich natężenie nie ulega znaczącym zmianom pod wpływem czynników sytuacyjnych.

to postawa proaktywna, powiązana z pozytywnym obrazem siebie i spostrzeganą kontrolą nad otoczeniem, wykazuje też związki ze sprawczością, ale jedynie w formie typowej, a nie patologicznej (niepohamowanej). Analizy podłużne sugerują, że jest ona pozytywnie uwarunkowana wysokością samooceny, podobnie jak roszczeniowość psychologiczna, ale inaczej niż roszczeniowość odwetowa i bierna. Koreluje też z wartościami kierowania sobą i osiągnięć, co dodatkowo wspiera tezę o jej aktywnym charakterze.

Uwarunkowania sytuacyjne roszczeniowości aktywnej ukazują, że nie jest ona reakcją obronną na zagrożenia sytuacyjne – nie wzrasta w sytuacji wykluczenia społecznego, podporządkowania władzy czy pozbawienia kontroli. Wzrost poziomu roszczeniowości aktywnej pod wpływem zagrożenia interesu własnego najprawdopodobniej występuje tylko w warunkach wyraźnego zagrożenia, kiedy działanie może doprowadzić do realnej zmiany sytuacji, przy czym zaobserwowano go jedynie u badanych mężczyzn. Roszczeniowość aktywna nie ma charakteru egoistycznego, a jedynie egocentryczny, ponieważ nie łączy się negatywnie z wartościami pozaosobistymi ani ze wspólnotowością. Badania wykazały jej związek z aspiracjami materialistycznymi i wartościami umacniającymi ja, co wspiera założenie o kierowaniu się interesem własnym w działaniu osób o wyższym poziomie roszczeniowości aktywnej. Spośród trzech wyróżnionych wymiarów roszczeniowości przypomina ona najmocniej roszczeniowość psychologiczną opisaną przez Campbella i wsp. (2004), jednak ewidentnie jest to forma stabilna emocjonalnie (Crowe i in., 2016).

Roszczeniowość bierna jest wyższa u kobiet i osób starszych, łączy się też z niższą pozycją społeczną. Nie wykazuje natomiast korelatów temperamentalnych i osobowościowych i nie wiąże się pozytywnie z cechami Ciemnej Triady (korelacje są wręcz ujemne, z wyjątkiem narcyzmu). Praktycznie nie zmienia się też pod wpływem czynników sytuacyjnych. Roszczeniowość bierna wiąże się pozytywnie z wartościami pozaosobistymi (przekraczania ja), ale też – aspiracjami materialistycznymi (dbałość o wizerunek i bogactwo). Wynik ten wspiera obserwacje socjologiczne na temat współwystępowania materializmu z wysokimi oczekiwaniami wobec państwa (czyli roszczeniowością bierną właśnie), niższą pozycją społeczną i zjawiskiem wykluczenia społecznego na tle ekonomicznym (Kotlarska-Michalska, 2005). Roszczeniowość bierna wykazuje wyraźne związki ze zmiennymi mentalnościowymi – ma charakter egalitarny i kolektywistyczny. Całość jej korelatów każe wątpić w to, czy w ogóle może być ona traktowana jako roszczeniowość, przynajmniej ta definiowana w pracach głównego nurtu psychologii społecznej i psychologii osobowości – nie wykazuje bowiem charakteru egoistycznego i eksploatacyjnego. Natomiast istotnie, zgodnie z założeniami nurtu polskiego, można

dopatrzyć się jej pasywnego charakteru. Roszczeniowość bierna łączy się bowiem z zewnętrznym umiejscowieniem poczucia kontroli, koreluje ujemnie z niepohamowaną sprawczością i dodatnio z nastawieniem prewencyjnym. Nie może być zatem sprowadzona wyłącznie do wrażliwości społecznej czy świadomości obywatelskiej, która nie musi zakładać pasywności w formułowaniu oczekiwań wobec innych. Jest natomiast wyraźnie oparta na wspólnotowej i kolektywistycznej wizji świata społecznego, a jej uwarunkowania sugerują, że nie jest to cecha osobowości, a co najwyżej zmienna o charakterze utrwalonego systemu przekonań, być może – zmienna mentalnościowa.

Roszczeniowość odwetowa wykazała najsilniejsze uwarunkowania temperamentalne i osobowościowe spośród trzech wymiarów roszczeniowości. Była ona wyższa u mężczyzn, choć nie we wszystkich kategoriach wiekowych, i korelowała ujemnie z wiekiem. Nie wiązała się z pozycją społeczną jednostki. Jej korelaty osobowościowe są mocno zbliżone do korelatów roszczeniowości narcystycznej, przy braku korelacji z narcyzmem wielkościowym. Prawdopodobnie wynika to z charakteru roszczeniowości odwetowej – nie ma ona charakteru wielkościowego i nie wiąże się z wyższą samooceną: w próbach studenckich, w tym w analizach podłużnych, jej korelacje z wysokością samooceny były ujemne, a eksperymentalnie wywołane obniżenie samooceny skutkowało wzrostem poziomu tej formy roszczeniowości. Wykazuje ona też związki z ciemną triadą cech osobowości – psychopatią i makiawelizmem. Świadczy to o koncentracji na interesie własnym nawet kosztem innych ludzi. Założenie to wspiera dodatnia korelacja z niepohamowaną sprawczością i ujemna z orientacją wspólnotową oraz negatywny związek z wartościami pozaosobistymi. Mimo braku korelacji z nastawieniem prewencyjnym jest ona silnie uzależniona od uwarunkowań sytuacyjnych łączących się z zagrożeniem dla jednostki – wzrasta w warunkach zagrożenia interesu własnego, podporządkowania władzy u osób niedostosowanych społecznie (więźniów) oraz spostrzegania sytuacji w kategoriach wiary w grę o sumie zerowej. Ulega natomiast zahamowaniu po aktywizacji ja wspólnotowego. Jak wspomniano, ten wymiar roszczeniowości wykazał najwięcej podobieństw do roszczeniowości narcystycznej, mimo paradoksalnego braku związku z narcyzmem sprawczym i wspólnotowym. Narcyzm mierzony za pomocą NPI i Parszywej Dwunastki jest jednak najprawdopodobniej narcyzmem wielkościowym, wynikającym z nadmiernie pozytywnej wizji siebie, a nie narcyzmem podatnym na zranienie, związanym z niestabilną samooceną. Ponieważ roszczeniowość odwetowa ulega silnym zmianom pod wpływem wyznaczników sytuacyjnych związanych z zagrożeniem, świadczy to o jej obronnym charakterze. Zagrożenie to obejmuje zapewne także zagrożenia pozytywnego obrazu siebie.

Skutki roszczeniowości – cecha patologiczna czy adaptacyjna?

By odpowiedzieć na pytanie o adaptacyjność lub szkodliwość roszczeniowości zanalizowałam jej skutki i przejawy w zakresie spostrzeganych relacji z innymi, zadowoleniem ze związku intymnego, spostrzeganym bilansem wymiany w związku romantycznym, reakcją na zdradę oraz zachowaniem organizacyjnym i satysfakcją z pracy. Uwzględniłam też to, na ile roszczeniowość łączy się z dobrostanem hedonistycznym i eudajmonistycznym. Wreszcie, ze względu na charakter roszczeniowości biernej, która wyraźnie odnosi się do grupowego poziomu funkcjonowania, sprawdziłam, jak roszczeniowość łączy się z poglądami politycznymi, preferencjami co do określonego ładu państwowego oraz stosunkiem do własnego narodu. Podobnie jak dla uwarunkowań roszczeniowości, także w zakresie przejawów roszczeniowości aktywnej, biernej i odwetowej zaznaczają się wyraźne odmienności. Roszczeniowość aktywna i odwetowa uwidaczniają się głównie na poziomie relacji interpersonalnych, przy czym roszczeniowość aktywna ma charakter korzystny dla jednostki, a odwetowa – dysfunkcyjny.

Roszczeniowość aktywna wiąże się pozytywnie z dobrostanem hedonistycznym i eudajmonistycznym, z niektórymi aspektami zadowolenia ze związku romantycznego, a u osób narcystycznych łączy się też z pozytywnym zachowaniem w miejscu pracy. Inaczej niż w przypadku roszczeniowości psychologicznej roszczeniowość aktywna nie wykazuje negatywnych skutków dla relacji interpersonalnych, zarówno w przypadku związku z partnerem, jak i w miejscu pracy. Mimo nasilania bardziej negatywnego oceniania zdrady roszczeniowość aktywna nie przekłada się na zachowania odwetowe. Wreszcie, nie wiąże się ona wyraźnie z poglądami politycznymi, łącząc się jedynie z preferencjami dla demokracji.

Roszczeniowość bierna wykazuje dość niekonsekwentne związki z dobrostanem, jednak systematycznie koreluje pozytywnie z dobrostanem społecznym. Nie wiąże się ona z indywidualnymi przejawami funkcjonowania interpersonalnego, np. w związkach romantycznych czy w miejscu pracy. Łączy się natomiast z preferencjami dla państwa opiekuńczego i lewicowymi poglądami na gospodarkę. Wizja świata społeczno-politycznego osób o wyższym poziomie roszczeniowości biernej nie jest negatywna. Kolektywny – i częściowo autorytarny – charakter tej zmiennej uwidacznia się w pozytywnych związkach z postawami wobec własnego narodu: patriotyzmem, nacjonalizmem i mesjanizmem. Można zatem przyjąć, że charakter wspólnotowy roszczeniowości biernej przejawia się w pozytywnych więziach z grupą własną.

Roszczeniowość odwetowa wiąże się z niższym dobrostanem i zadowoleniem z różnych aspektów życia, ale nie wiąże się z niezadowoleniem z pracy. Ta forma

roszczeniowości łączy się jednak z wyższym poziomem stresu doświadczanego w pracy, a w bliskich relacjach interpersonalnych przekłada się na bardziej gwałtowne reakcje na zdradę. Co jednak interesujące, pozostawanie w związku niweluje wpływ roszczeniowości odwetowej na destruktywne reakcje na zdradę. Może zaskakiwać to, że roszczeniowość odwetowa nie wiąże się z wyższym poziomem zachowań kontrproduktywnych, a raczej zdaje się hamować reakcje korzystne dla organizacji, czyli zachowania obywatelskie. Podobnie jak roszczeniowość aktywna, nie wykazuje zbyt silnych związków z poglądami politycznymi. W odróżnieniu jednak od roszczeniowości aktywnej, łączy się z bardziej negatywnymi poglądami na temat natury świata społeczno-politycznego, czyli z obniżonym zaufaniem i spostrzeganiem świata społecznego jako niebezpiecznego miejsca. O swoistej koncentracji na doznanych krzywdach w przypadku tej formy roszczeniowości świadczy pozytywny związek z mesjanizmem, postawą wyrażającą przekonanie o wyjątkowych krzywdach i znaczeniu poświęcenia własnego narodu na rzecz innych społeczności, przy braku analogicznych związków z nacjonalizmem i patriotyzmem.

Uniwersalność czy lokalność trzech wymiarów roszczeniowości?

Testowanie uniwersalności kulturowej modelu roszczeniowości było jednym z dwóch celów przeprowadzenia badań międzykulturowych, prezentowanych w II części monografii. Ponieważ krajowe i dominujące w głównym nurcie badania nad roszczeniowością były na pierwszy rzut oka całkowicie rozbieżne, należało zweryfikować założenie o uniwersalności trzech aspektów roszczeniowości, a następnie wykazać, że są one powszechne i możliwe do badania w różnych kontekstach kulturowych. Zwłaszcza w odniesieniu do roszczeniowości biernej istniało uzasadnione podejrzenie, iż jest to zjawisko lokalne, charakteryzujące społeczeństwa o rozbudowanym systemie świadczeń socjalnych (postkomunistyczne) i z tego względu ignorowane w pracach głównego nurtu, zdominowanego przez badania prowadzone w demokratycznych (i liberalnych ekonomicznie) społeczeństwach zachodnich. Z drugiej strony, brak zainteresowania polskich badaczy roszczeniowością „narcystyczną” mógł wynikać z tego, że cechowała ona raczej młodzież bogatych i wysokorozwiniętych krajów anglosaskich, a nie polską, wychowywaną w kulturze wysokiej restrykcyjności (stosując termin Hofstede, 2011). Wyniki badań potwierdziły jednak uniwersalność założonego modelu.

Uniwersalność dotyczy nie tylko możliwości zidentyfikowania trzech wymiarów w różnych kontekstach kulturowych, co nietrudno sprawdzić pośrednio poprzez testowanie równoważności pomiarowej skali roszczeniowości w różnych kulturach, lecz także stabilności związków roszczeniowości ze zmiennymi zewnętrznymi. Ten ostatni problem był także

przedmiotem badań w moich dwóch międzynarodowych projektach. Pierwszy z nich, zrealizowany w 28 krajach, dotyczył związków roszczeniowości z wartościami. Drugi, realizowany obecnie w 42 krajach dotyczy związków roszczeniowości z dobrostanem hedonistycznym i eudajmonistycznym.

Obecność trzech wymiarów roszczeniowości odzwierciedlona w strukturze skali do pomiaru zjawiska została potwierdzona dla 28 krajów. Kwestionariusz Roszczeniowości cechował się równoważnością metryczną, co oznacza, że zjawisko roszczeniowości może być badane międzykulturowo w zakresie korelatów i predyktorów, natomiast różnice w jej natężeniu między osobami pochodzącymi z różnych prób krajowych są nieporównywalne. Jest to jednak typowa sytuacja w przypadku badania równoważności strukturalnej skali w tak dużej liczbie krajów (zob. Davidov i in. 2014).

Korelacje roszczeniowości z wartościami w ujęciu Schwartza okazały się dość zbliżone w poszczególnych próbach pochodzących z 28 krajów. Typ społeczeństwa nie modyfikował wzorca korelacji dla roszczeniowości odwetowej, natomiast roszczeniowość aktywna i bierna wykazywały pewne zróżnicowanie kulturowe. Roszczeniowość aktywna nie wiązała się z wartościami umacniania interesu własnego w społeczeństwach agrarnych, a roszczeniowość bierna nie łączyła się z wartościami zachowawczymi w społeczeństwach postindustrialnych. Oznacza to, że roszczeniowość wynika z podobnych uwarunkowań motywacyjnych niezależnie od kontekstu kulturowego, a jej znaczenie motywacyjne ma zasadniczo uniwersalny charakter. Podobnie związki z dobrostanem okazały się analogiczne w próbach pochodzących z krajów postkomunistycznych i tych z krajów europejskich bez analogicznych doświadczeń. Poziom roszczeniowości okazał się jednak odmienny w obu grupach krajów, ukazując do pewnego stopnia podatność tej zmiennej na kontekst polityczny. Roszczeniowość odwetowa była wyższa w próbach postkomunistycznych, a bierna – w krajach bez przeszłości komunistycznej.

Wyznaczniki i korelaty roszczeniowości na poziomie makrospołecznym: roszczeniowość jako skutek adaptacji czy indywidualizacji?

Część poświęcona badaniom międzykulturowym podporządkowana została dwóm głównym celom badawczym: międzykulturowej weryfikacji trójczynnikowego modelu roszczeniowości (omówione wyżej) oraz zbadaniu roszczeniowości jako zjawiska kulturowego. Drugi cel wiązał się z poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie, w jakich warunkach rozwijają się postawy roszczeniowe. Z jednej strony, opierając się na polskim sposobie rozumienia roszczeniowości, można było się spodziewać, że ludzie oczekują pomocy ze strony innych i formułują oczekiwania wobec nich tam, gdzie system polityczny

jest słaby, a rozwój gospodarczy – niższy (hipoteza adaptacyjna). Z drugiej strony – zwłaszcza wnioskując na podstawie prac Jean Twenge i W. Keitha Campbella – można było zakładać, że to wzrost indywidualizmu i zamożności społeczeństw prowadzi do wzrostu oczekiwań wobec innych. Tę linię rozumowania zdawały się wspierać analizy Christiana Welzela i Ronalda Ingleharta (2010) na temat znaczenia sprawczości w rozwoju społeczeństw (hipoteza indywidualizacji) oraz analizy Jean Twenge i współpracowników (2009) na temat związku poziomu narcyzmu z indywidualizmem (także Foster, Campbell, Twenge, 2003). Wyniki badań prezentowanych w części drugiej monografii potwierdziły słuszność hipotezy adaptacyjnej, przynajmniej w odniesieniu do populacji studenckiej. Tak więc roszczeniowość kulturowa to postawa płynąca z niedoboru, rozwijająca się przy niskim kapitale społecznym, a nie postawa związana z poprawianiem się standardu życia i wzrostem świadomości własnych praw. Dotyczy to zarówno roszczeniowości aktywnej jak i biernej, ale zwłaszcza – aktywnej. Roszczeniowość odwetowa wykazuje natomiast wyraźne związki z kulturą honoru, co z uwagi na przekonania stanowiące jej treść nie jest wynikiem zaskakującym.

Poza wartością czysto naukową trójczynnikiowy model roszczeniowości może być zastosowany w projektowaniu polityki społecznej, gdyż umożliwia diagnozę przekonań roszczeniowych w środowisku pracy, wśród osób bezrobotnych czy młodzieży. Wstępne wyniki badań naszego zespołu wskazują na przykład, że roszczeniowość wiąże się ze preferencjami dla określonego stylu rozwiązywania konfliktów w organizacji. Może on także zainteresować badaczy zorientowanych klinicznie, gdyż umożliwia diagnozę przekonań roszczeniowych u pacjentów oraz badanie wpływu tych przekonań na radzenie sobie z sytuacjami trudnymi lub kształtowanie więzi terapeutycznej. Wreszcie, trójczynnikiowy model roszczeniowości może mieć zastosowanie w wyjaśnianiu zachowań i przekonań politycznych, jak preferencje wyborcze, udział w akcjach politycznych (zwłaszcza formach kolektywnych), czy stosunek do demokracji.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Moje zainteresowania i wynikające z nich osiągnięcia naukowo-badawcze koncentrują się wokół kilku obszarów badawczych, z których najważniejsze to:

- 5.1. Roszczeniowość w ujęciu psychologicznym, ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu kulturowego i międzykulturowego - główny obszar badawczy.
- 5.2. Ujęcie narcyzmu w modelu sprawczym-wspólnotowym wraz z jego konsekwencjami dla dobrostanu człowieka
- 5.3. Wyznaczniki wizerunku polityków ze szczególnym uwzględnieniem ich płci

5.4. Badania z zakresu postaw wobec śmierci i eksperymentalnej psychologii egzystencjalnej

5.5. Inne obszary badawcze

5.1. Roszczeniowość w ujęciu psychologicznym, ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu kulturowego i międzykulturowego - główny obszar badawczy

Tematyką roszczeniowości zainteresowałam się podczas przygotowywania rozprawy doktorskiej pod kierunkiem prof. dra hab. Bogdana Wojciszke (Polska Akademia Nauk, Warszawa, 2006), którą następnie opublikowałam w formie monografii naukowej (*Narzekanie i roszczeniowość a postrzeganie świata społecznego*, 2009, Wydawnictwo UG). Początkowo roszczeniowość stanowiła poboczny wątek moich zainteresowań badawczych, koncentrowałam się przy tym na jej ujęciu zaproponowanym przez profesor Marię Lewicką. Analizowałam przede wszystkim wzajemne relacje między narzekaniem i syndromem roszczeniowości postulując istnienie kultury niezadowolenia (w miejsce proponowanej przez prof. Wojciszke i współpracowników kultury narzekania). W badaniach eksperymentalnych prowadzonych w trakcie przygotowywania rozprawy doktorskiej analizowałam m.in. wpływ wysuwania roszczeń na spostrzeganie jednostki na wymiarach sprawczości i moralności (wyniki opublikowane we wspomnianej wyżej monografii).

Wskutek pogłębionych analiz zjawiska, w tym dzięki dyskusji z profesorem Lewicką, zainteresowałam się badaniami nad roszczeniowością prowadzonymi w ujęciu narcystycznym i nurcie sprawiedliwości społecznej. Wspólnie z dr Jarosławem Piotrowskim postanowiliśmy zaproponować nowe ujęcie zjawiska roszczeniowości, które objęłoby zarówno tradycyjnie polskie jej rozumienie (jako oczekiwanie pomocy ze strony innych, zwłaszcza instytucji państwowych) jak i definicję obecną w pracach zagranicznych (rozumianą jako tendencja do domagania się czegoś od innych z przekonaniem, że zasługuje się na to lub jest się do tego uprawnionych). Pierwsze podejście jest reprezentowane w naszym modelu jako roszczeniowość bierna, drugie – jako roszczeniowość aktywna. Wymiar roszczeniowości odwetowej pojawił się w naszych analizach wskutek nawiązania do syndromu lepperyzmu/roszczeniowości (Lewicka, 2002). Jednym z jego elementów było poczucie krzywdy z towarzyszącym mu przypisywaniem odpowiedzialności za te krzywdy innym ludziom (zwłaszcza władzom). Nawiązaliśmy też do prac nad roszczeniowością narcystyczną, w której wątek niewybaczania za doznane krzywdy jest bardzo istotny (Bishop, Lane, 2002; Exline, Zell, 2009). Proces konstrukcji skali roszczeniowości opisaliśmy w artykule „Kwestionariusz roszczeniowości” (*Roczniki Psychologiczne*, 2009, współautorstwo: J. Piotrowski).

W dalszych latach po doktoracie systematycznie realizowałam badania nad uwarunkowaniami, korelatami i skutkami roszczeniowości: temperamentalnymi i osobowościowymi (Temperamentalne i osobowościowe wyznaczniki postaw roszczeniowych, *Polskie Forum Psychologiczne*, 2011, współautorstwo: J. Piotrowski), wartościami w ujęciu Schwartza (Postawy roszczeniowe a system wartości w ujęciu Shaloma Schwartza, *Psychologia Społeczna*, 2011, współautorstwo: T. Baran, J. Piotrowski), materializmem i dobrostanem (Materialism, subjective well-being, and entitlement. *Journal of Social Research and Policy*, 2013, współautorstwo: T. Baran, A. Clinton, J. Piotrowski, S. Baltatescu, A. Van Hiel; Materialism, subjective well-being and psychological entitlement: Interplay between materialism and social functioning, *Ceskoslovenska Psychologie*, 2015, *Journal of Psychology*, 2015, współautorstwo: J. Piotrowski, A. Clinton; część A wykazu MNiSW), satysfakcją ze związku intymnego (Roszczeniowość a satysfakcja ze związku intymnego, *Studia Psychologiczne*, 2014; współautorstwo: J. Piotrowski, T. Baran), orientacją sprawczą i wspólnotową w formie podstawowej i niepohamowanej (Agency, communion and entitlement, *International Journal of Psychology*, 2015, współautorstwo: J. Piotrowski, A. Clinton; część A wykazu MNiSW), zachowaniami organizacyjnymi (Entitlement and organizational behaviors: Moderating role of narcissism. *Current Issues in Personality Psychology*, 2015; współautorstwo: A. Szalkowska, A. Clinton). W przypadku praktycznie wszystkich wspomnianych publikacji jestem głównym autorem.

Zasadniczo w projektowaniu i przeprowadzaniu badań nad roszczeniowością kierowałam się w pierwszej kolejności chęcią wykazania odrębności trzech zakładanych w teorii wymiarów roszczeniowości, a więc potwierdzenia ich realności psychologicznej i szukaniu ich uwarunkowań, by następnie przejść do ukazywania ich skutków dla funkcjonowania człowieka w relacjach społecznych (związki romantyczne) i w miejscu pracy. Wyniki tych badań potwierdziły odrębność trzech wymiarów roszczeniowości, ukazały też złożony obraz skutków roszczeniowości, które można uznać zarówno za pozytywne (np. związek roszczeniowości aktywnej z organizacyjnymi zachowaniami obywatelskimi), jak i negatywne (np. związek roszczeniowości odwetowej z niższą satysfakcją ze związku romantycznego). Wyniki badań nad interpersonalnymi skutkami roszczeniowości miałam okazję spopularyzować podczas wykładu specjalnego wygłoszonego w ramach V Sympozjum Przerklamowana Konsumpcja organizowanego przez Uniwersytet Gdański (2015). Wyniki badań prezentowałam także na konferencjach ogólnopolskich i międzynarodowych (m.in. na kongresie International Association of Cross-Cultural Psychology w Reims, Francja, 2014), także w ramach organizowanego przeze mnie sympozjum poświęconego roszczeniowości

(konferencja międzynarodowa organizowana przez Romanian Sociological Association, Research for Quality of Life, Bukareszt, Rumunia, 2013).

Od jesieni 2009 r. rozpoczęłam badania międzynarodowe nad roszczeniowością, świadoma tego, że trójczynnikiowy model roszczeniowości wymaga weryfikacji w innych niż polski kontekst kulturowy. Temu celowi badawczemu podporządkowałam dwa kierowane przeze mnie granty na badania własne przyznane przez Uniwersytet Gdański (w latach 2010 i 2011). W pierwszym z nich analizowałam wraz z zespołem także związki roszczeniowości z wartościami na próbie ogólnopolskiej ($N = 1900$) (projekt pt. *Postawy roszczeniowe - psychologiczne wyznaczniki i konsekwencje*), traktując je jako wstęp do badań międzynarodowych nad weryfikacją trójczynnikiowego modelu roszczeniowości. W drugim kontynuowałam międzynarodową część badań (projekt pt. *Postawy roszczeniowe w perspektywie międzykulturowej*). W wyniku realizacji obu projektów uzyskaliśmy dane dla 28 krajów dotyczące związków roszczeniowości z wartościami w ujęciu Shaloma Schwartza. W trakcie realizacji badań współpracowałam z profesorem Shalomem Schwartzem (Hebrew University w Jerusalemie), w wyniku czego powstały nowe adaptacje skali wartości (PVQ-IV, wersja 40-pozycyjna) w Algierii, Armenii, Bułgarii, Estonii, na Łotwie, Gruzji, Malezji i Wietnamie. We współpracy z profesorem Janem Ciecuchem pokazaliśmy także odtwarzanie się koła wartości w 28 krajach (wystąpienie na XXXV Zjeździe PTP, 2014 w ramach sympozjum Schwartzowskiego z udziałem profesora Shaloma Schwartza prezentującego prace jego polskich współpracowników). W wyniku realizacji badań międzynarodowych udało się potwierdzić uniwersalność kulturową trójczynnikiowego modelu roszczeniowości (Measurement of psychological entitlement in 28 countries, *European Journal of Psychological Assessment*, 2015, współautorstwo, m.in.: J. Piotrowski, J. Ciecuch, R. Calogero, A. Van Hiel, K. van den Bos, i in., część A wykazu MNiSW; Kulturowe wymiary postaw roszczeniowych. *Psychologia Społeczna*, 2014, współautorstwo (m.in.): J. Piotrowski, P. Argentero, S. Baltatescu, G. Bardhwaj, M. Bukowski, R. Calogero, i in.) oraz wykazać stabilne związki między roszczeniowością a typami wartości (wystąpienie na konferencji ogólnopolskiej i międzynarodowej, rozdział pt. Wykluczenie społeczne a postawy roszczeniowe i wartości – czy biedny jest roszczeniowy a bogaty przedsiębiorczy? W książce pod redakcją A. Kłonkowskiej i M. Szulca „*Niewygodni, nienormalni, nieprzystosowani, nieadekwatni – społecznie wykluczeni*”, 2013, Wydawnictwo UG).

Ponieważ moje zainteresowania badawcze obejmują tematykę dobrostanu psychologicznego, naturalnym wątkiem badań nad roszczeniowością było sprawdzenie jej związków z dobrostanem psychologicznym. Początkowo badania nad tymi związkami

prowadziłam wraz z zespołem w polskich warunkach, chcąc zweryfikować założenie o adaptacyjności (lub nieadaptacyjności) trzech wyróżnionych w modelu wymiarów roszczeniowości. Wyniki tych badań wykazały, że roszczeniowość aktywna może być uznana za formę adaptacyjną (z uwagi na pozytywne związki z dobrostanem), roszczeniowość bierna nie wpływa negatywnie na dobrostan (co więcej, wiąże się pozytywnie z dobrostanem społecznym), natomiast roszczeniowość odwetowa wiąże się negatywnie z dobrostanem, zwłaszcza bilansem emocjonalnym, co wskazuje na jej dysfunkcyjność. W wyniku dyskusji z uczestnikami pierwszego międzynarodowego projektu badawczego, zwłaszcza profesorem Eduardo Willsem-Herrera (University de Los Andes) z Kolumbii oraz profesorem Sergiu Baltatescu (University of Oradea) z Rumunii, postanowiliśmy zrealizować badania międzykulturowe nad związkami roszczeniowości z dobrostanem. Zestaw narzędzi badawczych do pomiaru dobrostanu wyłonił się we współpracy z profesorem Janem Ciecuchem. W tym projekcie badawczym biorą udział psychologowie i socjologowie zajmujący się tematyką dobrostanu. W procesie adaptacji skal współpracujemy z ich autorami: Robertem Cumminsem (autorem *Personal Well-being Index, PWT*) i Coreym Keyesem (autorem *Mental Health Continuum*). Od 2014 roku, na zaproszenie profesora Cumminsa, jestem członkiem Australian Centre of Quality on Life, jako jedna z trojga badaczy zajmujących się międzykulturową walidacją PWT. Zakończenie badań jest planowane na marzec 2016 roku, a projekt ma objąć docelowo 42 kraje. W chwili obecnej (czyli w momencie złożenia autoreferatu) dostępne są dane dla 38 krajów ($N = 7325$). Wstępne wyniki badań opublikowaliśmy w artykule „Entitlement and subjective well-being: Three-nations study” (*Health Psychology Report*, 2015; współautorstwo: Jarosław Piotrowski, Amanda Clinton, Jan Ciecuch, Joanna Różycka-Tran, Truong Thi Khanh Ha). Wyniki badań zaprezentowaliśmy też na konferencjach ogólnopolskiej (zjazd PPS w Warszawie, 2014) i międzynarodowej (w ramach organizowanego przeze mnie sympozjum poświęconemu związkom przekonań społecznych z dobrostanem, Bukareszt, Rumunia, 2015). Zostaną one także zaprezentowane na kongresie IACCP w Nagoi, 2016 w ramach organizowanego przeze mnie sympozjum poświęconego pomiarowi dobrostanu. Badania ukazują systematycznie pozytywne korelacje między roszczeniowością aktywną i dobrostanem oraz negatywne między roszczeniowością odwetową a dobrostanem oraz zróżnicowanie w kierunku i sile korelacji dla roszczeniowości biernej i dobrostanu. Ponieważ roszczeniowość bierna oznacza formułowanie oczekiwań w stosunku do instytucji publicznych i innych ludzi, oznacza to, że kontekst kulturowy (zwłaszcza – polityczny i gospodarczy) wpływa na jej związki z dobrostanem (zwłaszcza społecznym).

Pobocznym, choć ważnym wątkiem moich zainteresowań w obrębie badań nad roszczeniowością są jej związki z przekonaniem i zachowaniami politycznymi. Pierwszym zrealizowanym badaniem w tym obszarze była analiza związków roszczeniowości z preferowaniem poszczególnych form akcji politycznych (rozdział w książce pt. *Wizja świata społecznego a aktywność polityczna młodzieży. Raport z badań*, w książce: A. Łukasik, B. Danieluk (red.), *Spotkania z psychologią społeczną. Tom 2.* współautorstwo: J. Piotrowski). Najnowszym projektem badawczym jest analiza wyznaczników udziału w zbiorowych akcjach protestacyjnych, który zrealizowała w Chile dr Anna Włodarczyk we współpracy ze mną i Jarosławem Piotrowskim. Badania ($N = 660$) wykazały, że roszczeniowość aktywna (słabiej) i bierna (silniej) nasilają skłonność do udziału w akcjach protestacyjnych poprzez wzrost skuteczności kolektywnej oraz politycznej tożsamości, natomiast roszczeniowość odwetowa wiąże się negatywnie ze skłonnością do politycznych akcji zbiorowych. Wyniki tych badań zostaną zaprezentowane na najbliższym kongresie ISPP (*International Society of Political Psychology*, Warszawa, 2016).

5.2. Ujęcie narcyzmu w modelu sprawczym-wspólnotowym wraz z jego konsekwencjami dla dobrostanu człowieka

Tematem narcyzmu zainteresowałam się podczas badań nad roszczeniowością. Ponieważ ujęcie roszczeniowości w badaniach zagranicznych jest zdominowane przez nurt narcystyczny, pogłębiona wiedza z zakresu narcyzmu jest niezbędna do prawidłowej interpretacji wyników tych badań. Szczególnie interesujące były dla mnie badania nad narcyzmem wielkościowym oraz tocząca się debata na temat adaptacyjności tej różnicy indywidualnej. W 2012 roku Jochen Gebauer, Constantine Sedikides i wsp. (2012) zaproponowali pojęcie narcyzmu wspólnotowego i model sprawczości-wspólnotowości narcyzmu wielkościowego w odniesieniu do funkcjonowania osób narcystycznych. Zainteresowanie sprawczością i wspólnotowością ma początek w moich badaniach z okresu doktoratu, który pisałam pod kierunkiem profesora Bogdana Wojciszke, wiodącego badacza tej tematyki. Jednym z najbardziej fascynujących dla mnie zagadnień była kwestia niekonsekwentnych związków między narcyzmem wielkościowym a dobrostanem psychologicznym. Pierwszym badaniem, jakie zrealizowałam wraz z zespołem w tym obszarze było sprawdzenie wpływu narcyzmu wielkościowego na dobrostan społeczny. Na podstawie analizy literatury zauważyłam, że ten aspekt dobrostanu nie był dotychczas badany w kontekście narcyzmu. W badaniu uwzględniliśmy obie formy narcyzmu wielkościowego: klasyczny (*de facto* sprawczy, mierzony przy pomocy *Narcissistic Personality Inventory*, NPI) i wspólnotowy. Wykazaliśmy, że obie formy narcyzmu wiążą się pozytywnie z

dobrostanem społecznym i w obu przypadkach ten związek jest zapośredniczony przez samoocenę. Wyniki tego badania opisano w artykule "Agentic and communal narcissism and subjective well-being: Are narcissistic individuals unhappy? A research report" (*Current Research in Personality Psychology*, 2014; współautorstwo: J. Piotrowski, A. Clinton). Kolejnym etapem badań było dalsze poszukiwanie przyczyn niespójnych wyników nad związkami dobrostanu i narcyzmu wielkościowego. Wspólnie z Johnem Maltbym (University of Leicester) i Jarosławem Piotrowskim zrealizowaliśmy badania w Polsce i w Anglii proponując dwuścieżkowy model oddziaływań narcyzmu na dobrostan: ścieżkę „wzmacniającą” mediowaną przez samoocenę oraz ścieżkę „dysfunkcyjną” mediowaną przez roszczeniowość psychologiczną. Wyniki tych badań opublikowaliśmy w artykule "Agentic and communal narcissism and satisfaction with life: The mediating role of psychological entitlement and self-esteem" (*International Journal of Psychology*, 2015, współautorstwo: J. Piotrowski, J. Maltby, część A wykazu MNiSW). Model ten zweryfikowaliśmy następnie w trakcie badań podłużnych realizowanych w Polsce i Anglii, wykazując między innymi, że to narcyzm odpowiada za poziom dobrostanu, a nie dobrostan warunkuje poziom narcyzmu. Ich rezultaty zaprezentowałam na konferencji ogólnopolskiej w ramach współorganizowanego przeze mnie sympozjum sekcji psychologii międzykulturowej PSPS (2015, wspólnie z profesorem Pawłem Boskim). Badania nad wpływem narcyzmu na dobrostan prowadziliśmy przy pomocy polskiej adaptacji skali narcyzmu wspólnotowego (*Communal Narcissism Inventory*, CNI, Gebauer i in., 2012), której jestem główną autorką. Przy okazji adaptacji skali przeprowadziliśmy także niezależne analizy confirmacyjne CNI wykazując zastosowanie modelu podwójnie czynnikowego (w miejsce oryginalnie prezentowanych analiz zespołu Gebauera i wsp.) na danych polskich i brytyjskich. Wykazaliśmy przy tym, że skala CNI umożliwia wyróżnienie dwóch aspektów narcyzmu wspólnotowego, potwierdzając wcześniejsze analizy teoretyczne autorów skali. Wyniki tych badań opublikowaliśmy w artykule "Structural validity of the Communal Narcissism Inventory (CNI): The bifactor model." (*Personality and Individual Differences*, 2016, współautorstwo: A. Czarna, J. Piotrowski, T. Baran, J. Maltby, część A wykazu MNiSW). Dane dotyczące polskiej adaptacji CNI zaprezentowałam w ramach współorganizowanego przeze mnie sympozjum dotyczącego narcyzmu (wspólnie z dr Anną Czarną) na Zjeździe PSPS (Łódź, 2015).

Odrębny wątek w ramach badań nad narcyzmem dotyczy replikowalności samego konstruktów narcyzmu (mierzonego przy pomocy NPI) w różnych kontekstach kulturowych. W tych badaniach współpracujemy w zespole z Jarosławem Piotrowskim (SWPS Poznań), Radosławem Rogożą (UKSW, Warszawa), Tomaszem Baranem (Uniwersytet Warszawski),

Johnem Maltbym (University of Leicester) i Hidefumi Hitokoto (University of Kyoto, Kokoro research centre). Ponieważ naszym pierwotnym celem było zweryfikowanie dwuścieżkowego modelu wpływu narcyzmu na dobrostan, postanowiliśmy przeprowadzić badania w trzech kulturach różniących się poziomem indywidualizmu: w Wielkiej Brytanii, Polsce i Japonii. Japonia została przez nas wybrana jako kraj o kulturze nienarcystycznej (Heine, i in. 1999; Hitokoto, Uchida, 2014). W trakcie prac przygotowawczych (doboru narzędzi badawczych) okazało się, że w Japonii nie istnieje adaptacja klasycznej wersji NPI. Z tego względu do badań międzynarodowych postanowiliśmy zastosować skalę NPI-13 (Gentile i in., 2012), przygotowując wersje narodowe tej skali (było to konieczne także w Polsce). Po zebraniu danych wstępnych w trzech krajach przeprowadziliśmy wielogrupową analizę konfirmacyjną (MGCFA), która wykazała jedynie częściową replikowalność klasycznego modelu narcyzmu (opisanego przez Ackermana i wsp., 2011), czyli wymiaru przywództwa/władzy (*leadership/authority*) oraz wielkościowego ekshibicjonizmu (*grandiose exhibitionism*), podczas gdy wymiar roszczeniowości/eksploatowania innych (*entitlement/exploitativeness*) okazał się być nieporównywalny między trzema krajami (równoważność na poziomie czynnikowym dla modelu 3-czynnikowego, brak wyższych poziomów równoważności). Wyniki te wyjaśniamy odwołując się do funkcji podtrzymywania samooceny jako uniwersalnego motywu psychologicznego, obecnego we wszystkich kulturach. Zakładamy, że wymiar przywództwa/władzy jest narcystycznym przejawem strategii proaktywnego zdobywania zasobów (*going ahead strategy*, stosując terminologię Hogana i Roberta, 2004), a wymiar ekshibicjonizmu wielkościowego – potrzeby przynależności i statusu grupowego (*getting along strategy*; Hogan i Roberts, 2004). Natomiast wymiar roszczeniowości/eksploatacji jest wyrazem narcystycznej koncentracji na interesie własnym. Z tego względu ten ostatni wymiar może mieć inne znaczenie psychologiczne w kulturach ceniących sobie koncentrację na interesie własnym (np. indywidualistycznych), a inne w kulturach ceniących sobie koncentrację na interesie grupowym (np. kolektywistycznych).

5.3. Wyznaczniki wizerunku polityków ze szczególnym uwzględnieniem ich płci

Kolejnym obszarem badawczym, którym się zajmuję, są badania z zakresu marketingu politycznego dotyczące wizerunku polityka ze szczególnym uwzględnieniem jego płci. Badania nad wizerunkiem politycznym zaczęłam prowadzić po doktoracie a wynikają one z moich zainteresowań aplikacyjnym zastosowaniem wymiarów sprawczości i wspólnotowości (moralności) w marketingu politycznym.

Zajmując się uwarunkowaniami wizerunku politycznego zbadalam wpływ posiadania rodziny na spostrzeganie i uzyskiwanie poparcia dla polityków obojga płci (Posiadanie

rodziny przez polityka a zachowania wyborcze, *Studia Psychologiczne*, 2010), znaczenia statusu majątkowego polityków w spostrzeganiu ich przez Polaków i Irlandczyków (The importance of material status for electoral chances and perception a politician: Delegitimization of wealth as post-transition specificity? *Education, Culture & Society*, 2013, współautorstwo: I. Świątek), kontrowersyjności jako wymiaru spostrzegania polityków obojga płci i o różnej identyfikacji partyjnej (Być jak Palikot - Kontrowersyjność jako wymiar spostrzegania polityka, *Psychologia Społeczna*, 2012, współautorstwo: M. Labuda, A. Szymak, J. Piotrowski), wpływu zmiany w wyglądzie fizycznym na wizerunek kandydata (Zmiana w wyglądzie zewnętrznym polityka a jego wizerunek. *Psychologia Społeczna*, 2016, w druku, współautorstwo: M. Kościelniak, P. Kubaszewski, J. Piotrowski) oraz znaczenia skandalu politycznego dla spostrzegania kobiet i mężczyzn (*Anales di Psicologia*, 2016, w druku, współautorstwo: A. Marganski, T. Baran, J. Piotrowski, lista A wykazu MNiSW).

W wyniku tych badań wykazałam odmienny wpływ posiadania rodziny i kontrowersyjności w zależności od płci polityka, wykazując subtelne znaczenie stereotypów płciowych w polityce. Posiadanie rodziny wpływało pozytywnie na wizerunek polityka mężczyzny, podczas gdy działało szkodliwie na wizerunek kobiety. Efekt ten był obecny wyłącznie u starszych wyborców. W badaniach nad znaczeniem kontrowersyjności wykazaliśmy, że nie szkodzi ona politykowi o orientacji lewicowej, natomiast jest szkodliwa wizerunkowo dla polityka prawicowego. Efekt ten występował w odniesieniu do polityka mężczyzny, natomiast kontrowersyjność nie miała znaczenia dla wizerunku kobiety. Wreszcie, w badaniach nad znaczeniem skandalu politycznego przeprowadzonym na próbie ogólnopolskiej wykazaliśmy, że skandale korupcyjne i seksualne są tak samo szkodliwe dla wizerunku polityka i że wpływ skandalu na wizerunek kobiety jest silniejszy niż analogiczny wpływ na wizerunek mężczyzny. Wykryte zależności były bardzo słabe, co sugeruje niską szkodliwość skandalu dla wizerunku polityka w ogóle, niezależnie od jego płci. Częściowe podsumowanie tego obszaru badań zawarłam w rozdziale „Kto widział męża Angeli Merkel” (W: „Podróże psychologiczne między kobiecością a męskością, 2012, red. N. Kosakowska-Berezecka, P. Pawlicka).

Wyniki badań dotyczących wizerunku polityka prezentowałam na konferencjach ogólnopolskich i międzynarodowych (między innymi na kongresie International Society of Political Psychology, Rzym, Włochy, 2014), także w ramach organizowanego przeze mnie sympozjum z psychologii politycznej na konferencji międzynarodowej „Kobieta w kulturze” (Gdańsk, 2011). Miałam też okazję popularyzować wyniki badań własnych biorąc udział w panelach dyskusyjnych organizowanych przez koło naukowe *Brevi manu* na temat

marketingu politycznego (2010, 2013) czy umieszczając komentarze na portalu „Tajemnice polityki”.

5.4. Badania z zakresu postaw wobec śmierci i eksperymentalnej psychologii egzystencjalnej

Ten wątek badawczy rozpoczęłam podczas pisania pracy magisterskiej w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego. Przedmiotem moich badań było zjawisko postaw wobec śmierci (lęk przed śmiercią i fascynacja śmiercią), a efektem było stworzenie kwestionariusza do pomiaru lęku i fascynacji śmiercią, używanego powszechnie przez polskich badaczy, także z zakresu nauk medycznych. Pierwsze wyniki badań opublikowałam przed uzyskaniem stopnia doktora (Postawa wobec śmierci a podstawowa struktura osobowości, *Psychologia Jakości Życia*, 2004, współautorstwo: J. Piotrowski). Proces konstrukcji i walidacji kwestionariusza opisaliśmy w artykule „Skala lęku i fascynacji śmiercią” (*Polskie Forum Psychologiczne*, 2009, współautorstwo: J. Piotrowski). Następnie zbadalam ze współpracownikami związek postaw wobec śmierci z religijnością. Temat ten był przedmiotem grantu na badania własne przyznanym mi przez Uniwersytet Gdański w roku 2009 (tytuł projektu: *Transcendencja – związki z religijnością, postawami wobec śmierci i jakością życia*). W ramach tego projektu badawczego po raz pierwszy zainteresowałam się zjawiskiem transcendencji duchowej w ujęciu Ralpa Piedmonta (Loyola University in Maryland), z którym następnie rozpoczęłam współpracę badawczą w 2010 roku, czemu towarzyszyła wizyta profesora na moje zaproszenie na współorganizowaną przeze mnie konferencję Self-regulation, Motivation, & Gender (2010, Gdańsk). Wyniki badań zrealizowanych w ramach projektu przedstawiliśmy w artykule: „Associations between death fascination, death anxiety, and religion among Polish college students” (*Polish Psychological Bulletin*, 2013, współautorstwo: S. Lee, J. Piotrowski, J. Różycka). Wykazaliśmy w nim, m.in. że uczestnictwo w praktykach religijnych wiąże się z niższym poziomem deklarowanego lęku przed śmiercią, ale wyższym – wyobrazeniowego. Zasadniczo korelaty deklarowanego i wyobrazeniowego lęku przed śmiercią były odmienne, co zinterpretowaliśmy w kategoriach założeń teorii opanowywania trwogi (TOT), wskazując na znaczenie identyfikacji z kulturą (w tym wypadku – religijnością) w radzeniu sobie z przeżywaniem trwogi egzystencjalnej. W ramach tego projektu skonstruowaliśmy kwestionariusz transcendencji duchowej oparty na teorii Ralpa Piedmonta (1999). Opis konstrukcji skali znajduje się w artykule „Skala transcendencji duchowej – konstrukcja i walidacja” (*Roczniki Psychologiczne*, 2012, współautorstwo: J. Piotrowski, K. Skrzypińska). W późniejszym okresie zaadaptowaliśmy skalę Ralpa Piedmonta ASPIRES (*A spirituality*

and religious sentiments scale), wyniki adaptacji przedstawiliśmy na konferencjach międzynarodowych (zjazd 36 oddziału APA, Columbia, USA, 2011; kongres IAPR, 2013, Lozanna, Szwajcaria).

Założenia TOT, uzupełnione przez nasz zespół o założenie, że transcendencja duchowa chroni przed przeżywaniem lęków egzystencjalnych podobnie jak samoocena i udział w kulturze, stały się inspiracją dla poszukiwań skutków aktywizacji transcendencji i lęku przed śmiercią na decyzje konsumenckie. Ten temat badawczy był realizowany w ramach grantu przyznanego mi przez Uniwersytet Gdański na badania własne w roku 2012 (tytuł projektu: *Transcendencja religijna i niereligijna a zachowania konsumenckie*). Projekt badawczy opierał się na założeniu, że treści transcendentne mogą przybierać zarówno formę wierzeń religijnych jak i być od tych treści niezależne (np. wyrażać się w poczuciu jedności z całą ludzkością lub naturą). Oczekiwałam, że obie formy będą działać w nieco inny sposób, ponieważ religia wiąże się z wartościami kulturowymi, a transcendencja niereligijna – nie. Zgodnie z tym założeniem, wykazaliśmy, że aktywizacja treści religijnych nasila skłonność do nabywania dóbr materialistycznych (prezentacja na konferencji ogólnopolskiej i międzynarodowej, rozdział pt. *Style konsumpcji i materializm a transcendencja i lęk przed śmiercią – co kupować, by poczuć się lepiej?* W A. Zawadzka i M. Górnik-Durose (red.), *Konsumpcja w życiu. Życie w konsumpcji*, 2010, współautorstwo: J. Piotrowski, J. Klimaszewska). Następnie wykazaliśmy, że transcendencja w formie niereligijnej znosi wpływ aktywizacji myśli o śmierci na nabywanie dóbr materialistycznych (wyrażających status), potwierdzając nasze założenie o tym, że może ona działać jako dodatkowy bufor ochronny przed przeżywaniem trwogi (*Spiritual transcendence, mortality salience and consumer behaviors: Is spirituality really opposite to materialism?* *Journal of Psychology & Behavioral Analysis*, w druku, współautorstwo: J. Piotrowski).

5.5. Inne obszary badawcze

Oprócz wymienionych wyżej obszarów zainteresowań badawczych biorę udział w licznych innych projektach współpracując przede wszystkim z Jarosławem Piotrowskim i Joanną Różycką-Tran (Uniwersytet Gdański). Dlatego spośród tych projektów wymienię jedynie najważniejsze i najdłużej trwające. Ogólnie wszystkie one dotyczą bardzo szeroko rozumianej psychologii społecznej i międzykulturowej, choć czasami wykraczają poza ten obszar. Dotyczą one psychologii religii i duchowości (badania nad transcendencją duchową oraz związku religijności z dobrostanem i samooceną); psychologii politycznej (badania nad

mesjanizmem i wiarą w grę o sumie zerowej) oraz konstrukcji i adaptacji skal psychologicznych.

Moje badania z zakresu psychologii religii i duchowości, które prowadzę od 2009 roku, dotyczą między innymi wpływu aktywizacji transcendencji na pomaganie. Głównym autorem projektu jest Jarosław Piotrowski. Badania te wykazały, że aktywizacja transcendencji duchowej w formie niereligijnej sprzyja pomaganiu niezależnie od przynależności grupowej osoby potrzebującej, podczas gdy aktywizacja treści religijnych sprzyja pomaganiu jedynie członkom grupy własnej (prezentacja na konferencji międzynarodowej: zjazd 36 sekcji APA, Columbia, USA, 2013). Drugim projektem badawczym w tym obszarze, kierowanym przez Jarosława Piotrowskiego, we współpracy z Johnem Maltbym i Shanmukhem Kamble (University of Karnatak), jest związek religijności i duchowości z dobrostanem. Badania te wykazały odmienną zależność dobrostanu z religijnością i duchowością w trzech porównywanych krajach: Polsce, Indiach i Wielkiej Brytanii (prezentacja na konferencji ogólnopolskiej, zjazd PSPS, Łódź, 2015 i konferencji międzynarodowej, kongres International Association of Psychology of Religion (IAPR), Stambuł, Turcja, 2015).

Moje badania z zakresu psychologii politycznej koncentrują się przede wszystkim na roli przekonań społecznych, zarówno z poziomu indywidualnego (jak wiara w grę o sumie zerowej) jak i grupowego (mesjanizm). W obu przypadkach współpracujemy w zespole z Jarosławem Piotrowskim, Joanną Różycką-Tran i Tomaszem Baranem. Badania nad wiarą w grę wynikają z zainteresowań badawczych Joanny Różyckiej-Tran. To zjawisko zostało włączone do projektu „roszczeniowość a dobrostan” jako moderator tego związku (zakładamy, że w krajach „growych” roszczeniowość bierna oparta na pozytywnej normie współzależności i solidarności społecznej wiąże się negatywnie z dobrostanem, a w kulturach kooperacyjnych – pozytywnie). Dodatkowo analizujemy związki samej wiary w grę z dobrostanem, weryfikując założenie o uniwersalności negatywnego związku między tymi zjawiskami. Innym naszym projektem badawczym jest zbadanie znaczenia wiary w grę i roszczeniowości psychologicznej dla stosunku wobec uchodźców. W badaniu tym, zrealizowanym na próbie ogólnopolskiej na jesieni 2015 roku (tuż przed wyborami parlamentarnymi) wykazaliśmy mediacyjny efekt wiary w grę i roszczeniowości psychologicznej dla związku nacjonalizmu i patriotyzmu z postawami wobec przyjmowania imigrantów.

Badania nad mesjanizmem datują się od 2014 roku. Mesjanizm definiujemy jako przekonanie, że własny naród cierpi dla dobra innych narodów. Dotychczas zrealizowaliśmy

dwa badania na próbach ogólnopolskich, wykazując m.in. odrębność zjawiska od patriotyzmu, nacjonalizmu i narcyzmu grupowego, pozytywny związek z uprzedzeniami wobec uchodźców i innych grup narodowościowych, różnice w poziomie mesjanizmu między elektoratami partii politycznych. Wyniki tych badań prezentowaliśmy na konferencjach międzynarodowych (kongres ISPP, Rzym, Włochy, 2014, konferencja lokalna ISPP, PAN, Warszawa, 2014).

Zainteresowanie badawcze konstrukcją i adaptacją skal psychologicznych jest dość naturalną konsekwencją mojej aktywności badawczej. W przypadku wielu moich pomysłów badawczych okazywało się, że brakuje stosownego narzędzia kwestionariuszowego, które umożliwiłoby ich weryfikację. Konstrukcja skali lęku i fascynacji śmiercią była efektem badań mojej pracy magisterskiej (*zgodnie z wykazem opublikowanych prac naukowych*), konstrukcja skali roszczeniowości wynikała z zaproponowanego przez nas trójczynnikowego modelu roszczeniowości (*zgodnie z wykazem opublikowanych prac naukowych*), konstrukcja skali duchowości wynikała z badań prowadzonych w granicy na badania własne (*zgodnie z wykazem opublikowanych prac naukowych*), wreszcie konstrukcja skali mesjanizmu była konieczna dlatego, że nikt przed naszym zespołem nie badał tego zjawiska na gruncie psychologii (prezentacje na konferencjach międzynarodowych, m.in. kongres ISPP, 2014, Rzym). Natomiast badania międzykulturowe przy zastosowaniu metod kwestionariuszowych wymagają adaptacji i testowania narzędzi pod kątem ich trafności i równoważności pomiarowej. Najważniejsze adaptowane przez nasz zespół skale psychologiczne to: skala narcyzmu wspólnotowego Gebauera i wsp. (*zgodnie z wykazem publikacji naukowych*), skala roszczeniowości psychologicznej Campbella i wsp. (*zgodnie z wykazem publikacji naukowych*), skala NPI-13 – adaptowana jednocześnie w Polsce i Japonii (publikacja w przygotowaniu, współautorstwo: J. Piotrowski, R. Rogoza, T. Baran, H. Hitokoto, J. Maltby), ASPIRES Piedmonta (prezentacje na konferencjach międzynarodowych, publikacja w przygotowaniu, współautorstwo: J. Piotrowski, R. Piedmont, T. Baran, K. Skrzypińska), skala poczucia szczęścia współzależnego (IHS) Hidefumiego Hitokoto (prezentacje na konferencjach ogólnopolskich, publikacja w przygotowaniu, współautorstwo: J. Piotrowski, H. Hitokoto, M. Kaźmierczak).

Podsumowanie oraz plany naukowo-badawcze

Po uzyskaniu stopnia doktora opublikowałam 2 monografie, 5 publikacji w czasopiśmie z części A wykazu MNiSW (w języku angielskim), 1 publikację z listy C wykazu MNiSW (baza ERIH, w języku angielskim), 16 artykułów w innych czasopiśmie międzynarodowych

i krajowych w języku polskim i angielskim (5), 8 rozdziałów w publikacjach zwartych w języku polskim i angielskim (1), współredagowałam też numer tematyczny czasopisma międzynarodowego (w języku angielskim) (zgodnie z wykazem opublikowanych prac naukowych). Byłam autorką lub współautorką 62 wystąpień (w tym: 54 referatów) na konferencjach o zasięgu ogólnopolskim i międzynarodowym (27), organizowałam lub współorganizowałam pięć sympozjów tematycznych. Pełnię funkcję redaktora w pięciu czasopismach o zasięgu międzynarodowym.

Moje badania dotyczą różnych obszarów psychologii społecznej, jednak zdecydowana większość z nich uwzględnia kontekst kulturowy badanych zjawisk. Głównym obszarem moich badań jest zjawisko roszczeniowości, które starałam się w ciągu ostatnich dziesięciu lat w sposób możliwie jak najbardziej pełny wyjaśnić, proponując przy tym sposób systematyzacji dotychczasowej wiedzy w postaci trójczynnиковego modelu roszczeniowości. Dlatego za swoje największe osiągnięcie naukowe uważam opracowanie trójczynnиковego modelu roszczeniowości a następnie jego międzykulturową weryfikację. Osiągnięcie to opublikowałam w formie monografii pt. *Psychologiczne wyznaczniki i konsekwencje roszczeniowości w perspektywie (między)kulturowej* (Warszawa, Scholar, 2016).

Moje dalsze plany badawcze koncentrują się wokół roszczeniowości i narcyzmu. W najbliższych miesiącach planujemy zakończenie projektu nad związkami roszczeniowości z dobrostanem i przejście do analiz zgromadzonego materiału badawczego. W ramach projektu zamierzamy zająć się nie tylko badaniem związku roszczeniowość-dobrostan, ale także przeanalizować zebrane dane pod kątem równoważności pomiarowej zastosowanych miar dobrostanu. Obecnie jedna publikacja dotycząca równoważności skali PWI została warunkowo zaakceptowana do druku (*Journal of Happiness Studies*), kolejne będą dotyczyć równoważności pomiaru przy pomocy PANAS i MHC-SF.

Kolejny projekt międzynarodowy, który obecnie znajduje się w fazie przygotowawczej, dotyczy związku narcyzmu wspólnotowego i sprawczego z samooceną. Projektem kieruję wspólnie z Jochenem Gebauerem (University of Mannheim) i Jarosławem Piotrowskim we współpracy m.in. Johnem Maltbym, Constantinem Sedikidesem i Alainem Van Hielem. W badaniach tych biorą udział także polscy psycholodzy, m.in. Radosław Rogoza i Joanna Różycka-Tran. Celem naszych badań jest weryfikacja uniwersalności związku narcyzmu sprawczego i wspólnotowego z różnymi aspektami samooceny w perspektywie międzykulturowej. Zakładamy, że siła związku między oboma formami narcyzmu a samooceną będzie różnić się w zależności od wartości kulturowych i typu definiowania ja, to znaczy w krajach kolektywistycznych (zwłaszcza w sposób horyzontalny,

Triandis, Gelfand, 1998) samoocena będzie silniej korelować z narcyzmem wspólnotowym, a w krajach indywidualistycznych (zwłaszcza w sposób wertykalny) – z narcyzmem sprawczym. Dodatkowym celem badawczym jest stworzenie wersji skali NPI przydatnej w badaniach międzykulturowych. Tradycyjny sposób liczenia wyników (dwukategorialny system odpowiedzi) powoduje problemy z uzyskaniem ekwiwalencji pomiarowej skali w różnych kulturach, a ponadto nasze analizy wykazują, że jedynie część konstruktów jest w pełni uniwersalna kulturowo (pozwala na porównywanie różnic w natężeniu zmiennej między krajami), podczas gdy wymiar roszczeniowości/eksploatacji jest kulturowo specyficzny. Dlatego w badaniach międzynarodowych planujemy zastosowanie odmiennej wersji skali pomiarowej i przetestowanie pytań wyłonionych na podstawie dostępnych danych (pochodzących z Japonii, Chin, Niemiec, USA, Wielkiej Brytanii i Polski głównie z projektów Jochena Gebauera i Constantine'a Sedikidesa oraz z badań naszego zespołu). Obecnie trwają badania pilotażowe nad nowym systemem odpowiedzi.

Spoleczne konsekwencje narcyzmu wspólnotowego są natomiast przedmiotem projektu, którego liderem jest Anna Czarna (Uniwersytet Jagielloński). Wspólnie z nią i Michaeliem Dufnerem planujemy w najbliższym czasie badać efekt fałszywej empatii i warunkowego pomagania (uzależnionego od obecności nagród społecznych) u osób o tym typie narcyzmu stosując paradygmat badań eksperymentalnych.

Ponadto będę kontynuować wątki badawcze zaprezentowane wcześniej, zwłaszcza związane z obszarem przekonań społecznych. Swoje plany badawcze zamierzam realizować w formie staży naukowych i projektów grantowych, kontynuując prace naszego zespołu badawczego.

Gdańsk, dn. 22.02.2016

Magdalena Żemojtel-Piotrowska